

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ВПЛИВ ПОРУШЕНЬ ПРОСТОРОВОГО ІНТЕЛЕКТУ НА
ЗАСВОЄННЯ ПРИЙМЕННИКОВО-ВІДМІНКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ
МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ
МОВЛЕННЯ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
заочної форми навчання
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Ольга ПОЖИДАЄВА

Науковий керівник: **Юлія БУГЕРА**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи

Рецензент: **Ірина РУДЗЕВИЧ**,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Загальна характеристика просторового мислення.....	6
1.2. Характеристика порушень засвоєння прийменниково-відмінкових форм іменників дітьми із загальним недорозвитком мовлення.....	12
1.3. Формування просторових уявлень у дітей з загальним недорозвитком мовлення	17
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ЗАСВОЄННЯ ПРИЙМЕНИКОВО-ВІДМІНКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	31
2.1. Обґрунтування методики дослідження рівня засвоєння прийменниково-відмінкових конструкцій молодшими школярами з загальним недорозвитком мовлення	31
2.2. Аналіз результатів дослідження рівня засвоєння прийменниково- відмінкових конструкцій молодшими школярами з загальним недорозвитком мовлення	43
Висновки до розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИЙМЕНИКОВО-ВІДМІНКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	51
3.1. Методичні підходи до формування прийменниково-відмінкових конструкцій у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення ..	51
3.2. Методика формування прийменниково-відмінкових конструкцій у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення	59
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78

ВСТУП

Просторові уявлення та орієнтація у просторі є необхідними для успішної життєдіяльності дитини, її пізнання та активного перетворення навколишнього світу. Зокрема, вільне оперування просторовими образами є необхідним фундаментальним умінням, що реалізується в навчальній та трудовій діяльності, а сформованість просторового орієнтування та володіння основними просторовими поняттями є важливим компонентом забезпечення успішності шкільного навчання.

Статистичні дані вказують на збільшення кількості дітей з мовленнєвими порушеннями, в тому числі й з загальним недорозвитком мовлення. У цих дітей спостерігаються різні недоліки просторових уявлень, що позначаються на рівні їх інтелектуального розвитку, зокрема, в процесі конструювання, діти цієї категорії з труднощами: складають будинок; ціле з частин, відтворюють задану форму тощо. Крім того, у них спостерігаються порушення графічної діяльності, що в подальшому негативно позначається на оволодінні навичками читання, рахування та письма.

Отже, проблема виявлення особливостей просторового орієнтування, формування просторового уявлення і словесних позначень простору є досить актуальною в галузі психолого-педагогічних досліджень, оскільки орієнтування в просторі є базовим процесом, що лежить в основі розвитку пізнавальної діяльності дитини.

Проблеми просторових уявлень широко представлені у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників. Науковцями з'ясовано низку питань щодо особливостей формування просторових уявлень у дітей з типовим розвитком (Б. Ананьєв, М. Вовчик-Блакитна, О. Галкіна, Б. Ломов, Г. Люблінська, О. Рибалко, С. Шабалін, Ф. Шемякін, І. Якиманська та ін.). Вивчення спеціальної психолого-педагогічної літератури засвідчив і про розроблення різних аспектів просторових уявлень у дітей з порушеннями в розвитку (К. Вересоцька, О. Виноградова, Л. Занков, Б. Зейгарник, Л. Кассал, С. Конопляста, О. Липа, О. Лурія, Г. Мерсіянової, С. Мирська,

М. Нудельман, І. Омелянович, М. Певзнер, Б. Пінський, Т. Сак, М. Семаго, В. Синьов, Є. Соколова, І. Соловійова, Н. Стадненко, І. Фінкельштейн, С. Юровський та ін.).

Деякі аспекти особливостей просторового сприйняття та орієнтування у дітей з дизартрією та загальним недорозвитком мовлення вивчали Л. Бартенєва, Л. Савіна, Е. Данилавічюте, І. Моргачова, В. Тищенко, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін. Зокрема, у дослідженнях вчених встановлена значимість просторового сприймання та орієнтування для навчання і життєдіяльності дітей, а також необхідність у них корекції порушень просторових уявлень. Отже, незважаючи на свою актуальність, спостерігається недостатність досліджень щодо проблеми формування просторових уявлень та просторової лексики у дітей з загальним недорозвитком мовлення. Це і зумовило вибір теми нашого дослідження **«Вплив порушень просторового інтелекту на засвоєння прийменниково-відмінкових конструкцій молодшими школярами із загальним недорозвитком мовлення»**

Мета дослідження – визначити вплив порушень просторового інтелекту на засвоєння прийменниково-відмінкових конструкцій молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення.

Об’єкт дослідження – засвоєння прийменниково-відмінкових конструкцій молодших школярів

Предмет дослідження – особливості формування прийменниково-відмінкових конструкцій молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення засобами розвитку просторового інтелекту

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз загальної та спеціальної літератури й визначити стан розробленості проблеми дослідження, сутності її основних положень та ключових понять.

2. Проаналізувати особливості розвитку просторового інтелекту у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення

3. Обґрунтувати методикау дослідження рівня засвоєння прийменниково-відмінкових конструкцій молодшими школярами з загальним недорозвитком мовлення

4. Розробити методикау формування прийменниково-відмінкових конструкцій у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення

Методи дослідження: *теоретичні:* вивчення, аналіз загальної і спеціальної психолого-педагогічної та методичної літератури; *емпіричні:* спостереження; бесіда; констатувальний експеримент; *статистичні:* кількісний і якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Теоретична значущість полягає у здійсненні теоретичного аналізу загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми впливу порушень просторового інтелекту на засвоєння прийменниково-відмінкових конструкцій молодшими школярами із загальним недорозвитком мовлення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості апробації методикау формування прийменниково-відмінкових конструкцій у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення логопедами, спеціальними психологами, корекційними педагогами, здобувачами вищої освіти під час проходження педагогічної практики.

Експериментальна база: Приватний заклад гімназія «Соломон», м. Чернівці.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

Структура роботи. Дипломна робота магістра включає вступ, три розділи, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної літератури та результати проведеного експериментального дослідження дозволяють зробити наступні висновки.

1. Поняття «загальний недорозвиток мовлення» є актуальним для характеристики стійких системних мовленнєвих порушень різної етіології, що характеризуються подібними проявами за симптоматикою. Всіма дослідниками проблеми загального недорозвитку мовлення, відзначається велика кількість різноманітних аграматизмів у дітей, серед яких виділяються як порушення відмінкових закінчень (змішування, заміни закінчень), так і порушення вживання прийменників (пропуски, редукція, змішування).

2. Просторове мислення – необхідний елемент пізнання та всієї практичної діяльності людини та необхідною передумовою багатьох видів діяльності. Просторові уявлення – уявлення про просторові та просторово-часові властивості та відносини за величиною, формою, розташуванням об'єктів, їх поступальним і обертальним рухом. Розвиток просторових уявлень починається із внутрішньоутробного періоду і є найважливішим показником розумового та сенсомоторного розвитку дітей, а формування в дитини просторових уявлень – одна з найважливіших умов її успішності.

3. Аналіз даних експериментального вивчення мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення показав, що у дітей цієї категорії, при виконанні серії завдань на вивчення рівня сформованості розуміння прийменниково-відмінкових конструкцій було виявлено, що більшість дітей з ЗНМ мають середній рівень та низький рівень сформованості вживання прийменниково-відмінкових конструкцій.

4. Якісний аналіз результатів виконання завдань на вивчення розуміння та вживання у мовленні прийменниково-відмінкових конструкцій показав, що у дітей порушено розуміння прийменниково-відмінкових конструкцій, що відображають розташування предметів у просторі; діти припускалися значної кількості помилок: пропускали прийменники, змішували їх значення; помилково вибирали відмінкові закінчення іменників.

5. Порівняльний аналіз рівня сформованості прийменниково-відмінкових конструкцій та просторового орієнтування показав, що у дітей відзначається взаємозв'язок у рівні їх розвитку. Також ми помітили певну закономірність, яка полягала у тому, що діти з типовим мовленнєвим розвитком, які відчували труднощі при виконання завдань з блоку на просторове орієнтування, показували нижчі результати виконання завдань другого блоку.

6. На основі отриманих результатів була розроблена методика корекційно-педагогічної роботи з формування прийменникових конструкцій. В основу реалізації цієї технології були покладені такі принципи – принцип цілісності освітньої та корекційно-педагогічної роботи, онтогенетичний принцип, принцип індивідуально-диференційованого підходу, принцип поступового ускладнення завдань, принцип діяльнісного підходу, тематичний принцип. Набуті навички автоматизуються в заняттях: діти підраховують кількість слів у реченнях, навчаються виділяти прийменник як слово в потоці мовлення, візуально запам'ятовують графічний образ прийменника, складають речення та короткі оповідання з прийменниками. Прийменник є об'єктом постійної уваги та їхньої активної розумової діяльності, що створює основу для розуміння його синтаксичної ролі в різних мовленнєвих висловлюваннях (словосполученнях, реченнях, текстах).

Таким чином, усвідомлене вживання прийменникових конструкцій допомагає виробити у дітей мовленнєве чуття та явище перенесення, уточнити просторові уявлення, розуміти складні граматичні конструкції речень, а отже, підготувати дитину до навчання у школі. Саме це є основною метою всього комплексу корекційних заходів у системі роботи логопеда..

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Зокрема, перспективними напрямком нашого дослідження є апробація методики формування прийменниково-відмінкових конструкцій у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюшков І. В. Аспекти дослідження внутрішнього мовлення. Філологічні науки. 1997. № 4. С. 66–75.
2. Базарницька І. Й. Від А до Я. Тернопіль: «Підручники і посібники», 2004.
3. Барищук Г. С. Усунення вад письма: 1-4 класи. Тернопіль: «Навчальна книга. Богдан», 2003.
4. Блінова Г. Й. Альбом для обстеження мовлення у дитини : в 2 ч. Київ : Благовіст, 2001. 215 с.
5. Богатчук І. М., Стахова Л. Л. Навчання дітей із загальним недорозвиненням мовлення правильного вживання прийменників. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : збірник наукових праць. Суми, 2017. С. 46—50.
6. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови у дошкільних навчальних закладах : навч. посіб. К. : Слово, 2008. 440 с.
7. Богуш А. М. Мовленнєве спілкування як лінгводидактична проблема: навчально–методичний посібник. Одеса, 2006. 176 с.
8. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Вид 2-е. Київ : Слово, 2010. 374 с.
9. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчально-методичний посібник. К. : Слово, 2005. 720 с.
10. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. Київ : Вища школа, 2007. 542 с.
11. Горох Г. В. Методика роботи над уживанням прийменників у мовленні старших дошкільників. Збірник наукових праць. Запоріжжя, 2011. Вип. 7. С. 303- 306.

12. Дьоміна І. Й., Жильцова О. Л., Винокур А. С. Дидактичний та ігровий матеріал в логопедичній роботі. К. : Радянська школа, 1962. 334 с.
13. Дяченко В. О., Стахова Л. Л. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матер. VII Всеукраїнської заочної наук.-практ. конф. (15 лютого 2018 року, м. Суми). Суми : Цьома С.П., 2018. С. 69–72.
14. Ефімкіна Р. П. Дитяча психологія. 1995. URL: <http://medbib.in.ua/detskaya-psihologiya783.html>.
15. Каменщук Т.Д. Особливості формування просторових уявлень як однієї із складової психічної діяльності дітей в нормі та з порушеннями у розвитку. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2012. С. 332-344
16. Кібальна К. О., Попович С. С. Особливості просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із порушенням мовленнєвого розвитку. *Науковий вісник мну імені в. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* 2015. С. 71-77.
17. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічне вивчення дітей з вадами мовлення. Удосконалення підготовки науково-педагогічних кадрів в Україні : зб. наукових праць. Київ: УДПУ імені М.П. Драгоманова, 1997. С. 112–117.
18. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія : навч. посібник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.
19. Король А. В. Дистанційно-інтерактивні форми взаємодії логопеда з педагогами та батьками як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу. *Молодий вчений*. 2018. № 5.2 (57.2), травень. С. 54-57.
20. Кравцова І. В., Стахова Л. Л. Програма «Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення». Тернопіль : Мандрівець, 2019. 80 с.

21. Крутій К. Л. Формування граматично правильного мовлення у дітей дошкільного віку. Запоріжжя, 2004. 390 с.
22. Лобчук О. Г. Перевір себе: Завдання з розвитку мовлення для 1-4 класів. Київ: А. С. К., 1998.
23. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Слово, 2010. 672 с.
24. Малярчук А. Я. Обстеження мовлення дітей: дидактичний матеріал. Київ : Літера ЛТД, 2004. 104 с.
25. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників) : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів : спец. «Корекційна освіта (логопедія)». Київ : Слово, 2010. 285 с.
26. Мілевська О. П. Вивчення лексико-семантичної трансформації у старших дошкільників. Сучасний вимір психології та педагогіки: зб. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, Україна, 24-25 травня 2019 р.). Львів : ГО Львівська педагогічна спільнота, 2019. С.70—73.
27. Мілевська О. П. До питання формування зв'язних висловлювань в учнів із загальним недорозвитком мовлення. Логопедія : наук.-метод. журнал. 2011. №1. С. 45—51.
28. Мілевська О. П. До проблеми мовленнєво-сміслових операцій у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Психологія та педагогіка у ХХІ столітті : зб. за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 31 травня-1 червня 2019 р.). К : Київська наукова організація педагогіки та психології, 2018. С. 62—65.
29. Мілевська О. П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Херсон : Херсонський державний університет, 2017. Вип. LXXVIII, Т. 2. С. 86—91.
30. Мілевська О. П. Прийоми формування лексико-граматичних узагальнень у старших дошкільників із загальним недорозвиненням

мовлення. Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології : збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (24-25 червня 2016 р., м. Львів,). Львів : Львівська педагогічна спільнота, 2015. С. 46—50.

31. Мілевська О. П. Розвиток зв'язних висловлювань у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення: корекційний та освітній аспекти. Развитие системы коррекционного образования на современном этапе : материалы Междунар. науч.-практ. конф. Симферополь, 2013. С. 139–145.

32. Момот Т. Л. Грамотійко: Логопедичний зошит № 3 для розвитку усного і писемного мовлення. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2006.

33. Науменко В. О. Посієш вчасно – вродить рясно. Київ: «А. С. К.», 1998.

34. Пахомова Н. В. Мовленнєва готовність дітей дошкільного віку з тяжкими вадами мовлення. Дефектологія. 2005. №3. С. 48–50.

35. Педагогіка : навч. посібник / В. В. Ягупов. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

36. Подолання логопедичних проблем молодших школярів. Київ: Видавничий дім «Шкільний світ», 2006.

37. Почашинська М. Дидактичний матеріал з української мови. – Тернопіль: «Підручники і посібники», 2004.

38. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. 5-те вид., стер. Київ : Либідь, 2005. 560 с.

39. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно методичний комплекс. Київ, 2012. 258 с.

40. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : Освіта України, 2011. 292 с.

41. Рібцун Ю. В. Організація та проведення у логопедичній групі ігор з правилами. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матер. І Всеукр. Наук.– практ. Конф., 7–8 лютого 2012 р., м. Суми. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. С. 47–53.
42. Рібцун Ю. В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Х. : «Основа», 2012. 239 с.
43. Рібцун Ю. В. Характеристика мовленнєвого розвитку молодших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.- практ. конф. (12–13 трав. 2005 р., Київ): у 6-ти т. 2005. Т. 4. С. 141–144.
44. Рібцун Ю. Вивчення практичних функцій молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 104(4), 28-45. <https://doi.org/10.33189/ectu.v104i4.88>
45. Розвиток мовлення : конспекти комплексних занять / упоряд. В. Л. Сухар. Харків : Вид-во Ранок, 2009. 2008 с.
46. Сєдих Н. О. Вчимося писати й говорити правильно. Поради логопеда. Харків: «Основа», 2007.
47. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. *Дефектологія*. 2003. №2. С. 2–11.
48. Соботович Є. Ф. Порухення мовного розвитку та шляхи їх корекції: навчально-методичний посібник. Київ : ІСДО, 1995. 204 с.
49. Соботович Є. Ф. Структура мовленнєвої діяльності і механізми її формування : наук.- метод. посібник. К. : ІЗМН, 1997. 44 с.
50. Соботович Є.Ф. Вибрані праці з логопедії. / укл. В.В.Тищенко, Є.Ю.Линдіна. Київ : «Видавничий дім Дмитра Бураго», 2015. 308 с.
51. Сухар В. Л. Мовні ігри та вправи зі словом поряд. Х. : Веста, 2008. 176 с.

52. Тарасун В. В. Логодидактика : навчальний посібник для вищих навчальних закладів. К. : Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2004. 348 с.

53. Трофименко Л. І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : навч.-метод. посібник. Київ, 2014. 105 с.

54. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : Актуальна освіта, 2007. 120 с.

55. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс. Київ, 2012 : веб-сайт. URL: <http://old.mon.gov.ua/>

56. Трофименко Л. І. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей п'ятого року життя з загальним недорозвитком мовлення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2004. 196 с. Бібліогр. : С. 174—189.

57. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.

58. Трофименко Л. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II-III ступенів. Дефектологія. 2007. № 3. С. 34—40.

59. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс / за ред. А. П. Каніщенко, Г. О. Ткачук. Київ : Промінь, 2003. 232 с.

60. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. Київ : Радянська школа, 1999. 87 с.

61. Хрестоматія з логопедії: навч. посіб. / упоряд.: М. К. Шеремет, І. В. Мартиненко. Київ : КНТ, 2006. 357 с.

62. Чорна О. П. Робота над синтаксичними конструкціями з першокласниками із ЗНМ. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. Соціально-педагогічна. 2011. Вип. 17(2). С. 335—342 : веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2011_17%282%29__43

63. Швалюк Т. М. Формування навичок побудови простого поширеного речення у дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. Логопедія. 2015. № 5. С. 84—93 : веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2015_5_1

64. Якимчук Г. В. Співвідношення мовленнєвого та інтелектуального розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць / [редкол.: С.Д. Максименко (гол. ред.), Л.А. Онуфрієва (відп. ред.) та ін.]; К-ПНУ ім. І. Огієнка, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. Вип. 33. С. 613—624 : веб-сайт. URL: <http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2016/11/33-50.pdf>.

65. Янушоніс А. В. Особливості правильного вживання прийменників дітьми дошкільного віку із ЗНМ III рівня : веб-сайт. URL: http://www.rusnauka.com/17_PMN_2014/Psi_hologia/8_171415.doc.htm

66. Ужченко І. Ю. Особливості формування наочно-образного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку засобами конструкторської діяльності : Дис... канд. наук: 19.00.08 .2008.

67. Хохліна О.П., Кущенко І.В., Гребенюк М.О. Загальна психологія : Хрестоматія: навчальний посібник. Київ, 2013. 736 с.

68. Хохліна О. П. Методологічні й теоретичні основи психології : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 232 с.

69. Хохліна О. П. Основи спеціальної психології. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2011. 104 с.

70. Шулдік Г.О., Шулдік Н.В. Психологія мислення. Київ: Інтеллект, 1999. 170 с.